

УДК 346.13

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.44>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ РЕЛОКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІД ВПЛИВОМ ЕКОНОМІЧНО-НЕБЕЗПЕЧНИХ ПОДІЙ

Єршова Ю.О.,

здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»,
ORCID: 0009-0005-5096-4953,
e-mail: julika.yershova@gmail.com

Єршова Ю.О. Окремі питання державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій.

В останні роки український бізнес вимушений приймати рішення щодо релокації своїх виробничих та інших потужностей у більш безпечні регіони України або за кордон. В першу чергу, релокації бізнесу напряму пов'язана з наслідками повномасштабного вторгнення російської федерації (один з різновидів економічно-небезпечних подій). Відзначимо, що наразі в Україні відсутня єдина державна політика у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій. Це і зумовлює додаткові складності, як для самого бізнесу (бізнес не розуміє напрямки цієї політики), так і держави (через відсутність стратегічного бачення).

Стаття направлена на визначення мети державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій та основних принципів цієї політики. Оскільки саме на цих принципах базується державна політика і вони покликані забезпечити її ефективність.

За основу принципів державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій були взяті принципи державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, як найбільш релевантними.

В результаті дослідження визначено мету державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій, а саме: сприяння безперервності господарської діяльності під впливом економічно-небезпечних подій шляхом переміщення виробничих і інших потужностей у більш безпечні регіони України

Було вперше окреслено основні принципи державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-не-

безпечних подій: універсальні (доцільності, адекватності, ефективності, своєчасності, оперативності, збалансованості, передбачуваності, планування та прогнозування, наукового забезпечення, прозорості та відкритості, доступності державної підтримки); спеціальні (обґрунтованості, безпеки, інтеграції, конкуренції (забезпечення конкурентної складової), сприяння територіальному розвитку, соціальної відповідальності). Також було надано характеристику кожному з цих принципів.

Ключові слова: господарські правовідносини, принципи, державна політика, суб'єкти господарювання, бізнес, релокація, економічно-небезпечні події, органи влади, ефективність.

Yershova Yu.O. Some issues of state policy in the field of relocation of business entities under the influence of economically dangerous events.

In recent years, Ukrainian businesses have been forced to make decisions to relocate their production and other facilities to safer regions of Ukraine or abroad. First of all, the relocation of business is directly related to the consequences of the full-scale invasion of the Russian Federation (one of the types of economically dangerous events). It should be noted that Ukraine currently lacks a unified state policy on the relocation of business entities under the influence of economically dangerous events. This causes additional difficulties both for the business itself (business does not understand the direction of this policy) and for the state (due to the lack of a strategic vision).

The article aims at defining the purpose of the State policy in the area of relocation of business entities under the influence of economically dangerous events and the basic principles of this policy. These are the principles on which the State policy is based and which ensure its effectiveness.

The principles of the State policy in the field of relocation of economic entities under the influence of economically hazardous events are based on the principles of the State regulatory policy in the field of economic activity, which are most relevant.

As a result of the study, the author defines the purpose of the state policy in the field of relocation of business entities under the influence of economically hazardous events, namely: to facilitate the continuity of economic activity under the influence of economically hazardous events by relocating production and other facilities to safer regions of Ukraine

For the first time, the author outlines the main principles of the state policy in the field of relocation of economic entities under the influence of economically dangerous events: universal (expediency, adequacy, efficiency, timeliness, efficiency, balance, predictability, planning and forecasting, scientific support, transparency and openness, availability of state support); special (validity, security, integration, competition (ensuring a competitive component), promotion of territorial development, social responsibility). Each of these principles was also described.

Key words: economic legal relations, principles, state policy, business entities, business, relocation, economically dangerous events, authorities, efficiency.

Постановка проблеми. Останні роки український бізнес стикається з серйозними викликами, серед яких ключовим є необхідність ухвалення рішень щодо релокації виробничих та інших потужностей у більш безпечні регіони України або за кордон. Ця потреба стала особливо актуальною через військові та економічні ризики, зокрема на тлі повномасштабного вторгнення російської федерації, яке суттєво вплинуло на стабільність всієї країни. На фоні цих обставин, відсутність чіткої державної політики в сфері релокації бізнесу створює додаткові труднощі, як для самого бізнесу, так і держави. Наразі відсутні належні регуляторні механізми, які могли б підтримати бізнес у процесі переміщення та сприяти його адаптації до нових викликів.

Представники органів державної влади наголошують на необхідності створення спеціальних умов для успішної релокації бізнесу. Адже безперервність діяльності підприємств є запорукою сталого економічного розвитку країни. Наприклад, тільки за три місяці повномасштабного вторгнення український бізнес сплатив до бюджету майже 33 млрд грн. При цьому 2,3 млн платників податків із зон активних бойових дій або тимчасово окупованих територій (наприклад, Харківська, Херсонська, Запорізька області) внесли до бюджету 278,1 млрд грн за майбутні податкові періоди [1]. Наявність від-

повідної політики могла б значно полегшити процес адаптації бізнесу і запобігти негативним наслідкам для економічної стабільності країни.

Як відомо, державна політика базується на принципах, які забезпечують її ефективність. Окрім загальних універсальних принципів, кожен її напрям має свої унікальні особливості, які, серед іншого, залежать від специфіки цієї політики, конкретних зовнішніх впливів та умов. Для політики релокації бізнесу це є особливо актуальним, оскільки специфіка підтримки підприємств в умовах змінюваних економічних і військових обставин потребує ретельного аналізу і адаптації. А отже ґрунтовне дослідження цих принципів та їх класифікація є ключовим аспектом для розробки ефективних рішень у сфері релокації суб'єктів господарювання, зокрема і бізнесу під впливом економічно-небезпечних подій.

Стан опрацювання. Дослідники активно розглядають в своїх наукових працях релокацію бізнесу, як явище сьогодення. Серед них можна виокремити напрацювання наступних вчених: М. Мельника, І. Лещух, О. Мульської, Т. Васильціва, І. Бараняка, О. Підлісної, В. Мережко, Г. Іванченко, О. Ковалик, А. Шардакової, П. Дудкіна, О. Дудкіної, В. Паляниці, Т. Пашкуди, В. Хілобока, Т. Гудіми, А. Сошникова та інших. Здебільшого автори аналізують саме інструменти можливої державної підтримки, через інститут державної допомоги бізнесу, одночасно питаючи державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом тих чи інших економічно-небезпечних подій присвячені праці тільки окремих дослідників. Разом з тим, залишається поза увагою вчених напрацювання саме принципів державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій.

Метою статті є визначення цілі державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій та основних принципів цієї політики.

Виклад основного матеріалу. М. Мельник, І. Лещух підкреслюють необхідність розроблення державної програми для релокації бізнесу, яка включала б фінансові стимули та підтримку для активізації цього процесу всередині країни. На думку вчених, це дозволить зменшити темпи переміщення підприємств за кордон [2]. Проте вдається більш доцільним розглядати розробку такої програми не як загальну ініціативу, коли бізнес прагне переміститися для збільшення прибутку (релокація для розвитку бізнесу), а як специфічний механізм для виключних ситуацій. Зокрема, у разі, коли економічно-небезпечні події можуть загрожувати бізнесу та переміщення дозволить створити умови для його подальшої економічної стійкості. В таких випадках дер-

жава має займати проактивну позицію (через регулювання, забезпечення релокації, а іноді і моніторинг та контроль). А відповідна державна програма стане дієвим інструментом для реалізації зваженої політики в цій сфері.

В науковій літературі, державна політика визначається, як цілеспрямована діяльність органів державної влади для розв'язання суспільних проблем, досягнення й реалізації загальнозначущих цілей розвитку суспільства або його окремих сфер. Вона (політика) є своєрідною реакцією держави на конкретні проблеми суспільства, або груп у цьому суспільстві та покликана погоджувати інтереси, знаходити консенсус, необхідний для стабільності суспільства [3]. Реалізація відповідної політики відбувається згідно з визначеними цілями, напрямками, принципами для розв'язування сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності [4].

А отже, на початку для визначення засад державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій потрібно встановити її мету. Зважаючи на необхідність зменшення ризиків, пов'язаних з настанням економічно-небезпечних подій, зокрема, і військовими подіями; збереженням бізнес-потенціалу і підтримкою національної економіки; відповідна мета може бути визначена, як – сприяння безперервності господарської діяльності під впливом економічно-небезпечних подій шляхом переміщення виробничих і інших потужностей у більш безпечні регіони України.

При цьому доцільно розрізняти принципи, на яких базується загальна державна політика у сфері релокації бізнесу під впливом економічно-небезпечних подій, і принципи здійснення релокації суб'єктів господарювання, на яких має здійснюватися релокація суб'єкта господарювання. Це допоможе краще адаптувати відповідну політику до різних ситуацій. Так, наприклад, Т. Гудіма досить слушно відзначає, що принципи грошово-кредитної політики та діяльності Національного банку України, хоча і мають спільні цілі, функціонують на різних рівнях і вимагають різного підходу [5].

Законодавством, що регулює господарську діяльність, зокрема статтею 44 Господарського кодексу України (далі – ГКУ) закріпленні загальні принципи підприємницької діяльності: вільний вибір підприємцем видів підприємницької діяльності; самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів; вільного найму підприємцем працівників тощо [6]. Ці принципи забезпечують основи для підприємництва з позиції саме бізнесу.

Водночас на законодавчому рівні також встановлені засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, яка направлена на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарювання (ст. 1 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»). Зокрема, статтею 4 цього закону визначено принципи державної регуляторної політики: доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність, прозорість та врахування громадської думки при регулюванні господарських відносин [7]. Хоча ці принципи формують основу для загального державного регулювання господарської діяльності, їх застосування в контексті державної політики у сфері релокації бізнесу під впливом економічно-небезпечних подій потребує окремого розгляду. Зазначене актуалізує необхідність більш детального розгляду кожного принципу з урахуванням специфіки цієї сфери.

Дослідження принципів державної політики слід розпочати з **принципу доцільності**. В досліджуваному випадку він означає, що будь-які заходи державного регулювання повинні бути обґрунтовані необхідністю забезпечення економічної стійкості бізнесу. Це потребує ретельного аналізу ситуацій та розробки заходів, які забезпечують реальну підтримку бізнесу в кризових умовах, не перетворюючи їх на формальність.

Як відомо, ефективність принципів того чи іншого напрямку державної політики, зокрема державної політики у сфері релокації бізнесу під впливом економічно-небезпечних подій, залежить від чітко визначеного державного органу відповідального за її реалізацію. Саме тому перед детальним дослідженням таких принципів пропонуємо визначитись із цим питанням. Аналіз національного законодавства свідчить про доцільність покладення відповідних повноважень на Міністерство економіки України. Це міністерство є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики економічного розвитку (частина 1 Положення про Міністерство економіки України) [8] та має успішний досвід координації релокації бізнесу [9; 10]. Такий підхід дозволить консолідувати всі запити від бізнесу та ефективно координувати заходи державної політики в цій сфері.

Повертаючись до аналізу принципів державної політики у сфері релокації бізнесу під впливом економічно-небезпечних подій, необхідно відзначити, що умови ведення бізнесу постійно змінюються, ефективна релокація підприємств вимагає не лише відповідності поточним потре-

бам, але й здатності швидко реагувати на нові виклики та можливості. Це підводить нас до **принципу адаптації**, який акцентує на необхідності постійного коригування стратегії релокації та державної підтримки, враховуючи динаміку економічних, правових та соціальних умов.

Дослідники наголошують на необхідності більш гнучкого підходу з боку органів влади, які мають бути готові реалізовувати адаптивні заходи відповідно до ситуаційних змін [11]. Зважаючи на це, деякі з них виділяють однойменний принцип – принцип гнучкості. Він дозволяє уповноваженим суб'єктам впроваджувати нові форми та методи здійснення політики, застосовувати нові технології, фінансові та матеріальні ресурси. [12]. Водночас вдається, що гнучкість є складовою **принципу адекватності**. Адже державна політика має не лише відповідати поточним реаліям, але бути здатною адаптуватися до змін, забезпечуючи адекватність заходів. Проте, навіть найбільш гнучкі та адекватні заходи можуть не досягти своїх цілей, якщо вони не є ефективними. А отже наступним важливим принципом, який необхідно враховувати при реалізації державної політики у відповідній сфері, є принцип ефективності.

Своєю чергою, **принцип ефективності** дозволяє забезпечити оптимальне використання ресурсів при реалізації політики релокації. Зокрема, М. Мельник та І. Лещух підкреслюють значення узгодженої політики, яка забезпечує максимальні позитивні результати за мінімальних витрат ресурсів. Це передбачає розробку і впровадження системного моніторингу для відстеження ефективності релокації [2]. Також варто говорити про діяльність органів влади, яка направлена на пошук самих оптимальних шляхів досягнення запланованих цілей та удосконалення процесів вирішення наявних проблем [12].

Своєчасність у сфері релокації бізнесу під впливом економічно-небезпечних подій означає, що заходи реагування, зокрема і державної підтримки повинні бути вжиті у момент найбільшої потреби (**принцип своєчасності**). Наприклад, завдяки цьому забезпечується завчасне інформування бізнесу про можливі загрози, надання допомоги підприємствам у критичних ситуаціях, що дозволяє уникнути їхнього зупинення або значних збитків.

Однак принцип своєчасності не можна розглядати у відриві від **принципу оперативності**, тому що тільки разом вони можуть забезпечити ефективність державної політики. Оперативність у прийнятті рішень є ключовим фактором для швидкого реагування органів влади. Важливо, щоб рішення ухвалювались у стислі терміни і без зайвих бюрократичних перепон. Це надаватиме бізнесу можливість оперативно

отримувати необхідну інформацію та підтримку в умовах економічно-небезпечних подій.

Завдяки **принципу збалансованості** державної політики у сфері релокації бізнесу під впливом економічно-небезпечних подій забезпечується врахування інтересів усіх зацікавлених сторін: держави, бізнесу та суспільства. Йдеться про створення умов, які б не лише сприяли стійкості бізнесу, але й підтримували загальну соціальну-економічну рівновагу країни.

Своєю чергою, передбачуваність сприяє ефективному плануванню бізнесу, оскільки підприємства можуть розраховувати на стабільність, як законодавства, так і державної політики та чітко планувати свою поточну діяльність, знаючи про можливі зміни і форми підтримки (**принцип передбачуваності**).

Загалом планування та прогнозування визначено однією з основних форм державного управління економікою (стаття 11 ГКУ). Іншими словами вони є вихідними засадами, якими мають керуватися органи державної влади при розробці та прийнятті тих чи інших нормативно-правових актів [13]. Потрібно погодитись, що планування є наскрізним принципом будь-якої сфери державної політики [14]. Відповідно до Великої української енциклопедії під плануванням розуміється, як «загальна функція управління, визначення цілей діяльності та шляхів їх досягнення; так і один з економічних методів управління, що є основним засобом використання економічних законів у процесі господарювання» [15]. Окремі дослідники ще згадують принцип плановості, який покликаний, щоб державна політика здійснювалась не хаотичним чином, а відповідно до певних планів, які представлятимуть собою документ в якому міститься перелік заходів із визначенням виконавців, строків виконання, а також індикаторів досягнення цілей відповідних дій або рішень [12]. Зважаючи на зазначене вище **принципи планування та прогнозування** мають бути визначені серед основних засад державної політики у сфері релокації бізнесу під впливом економічно-небезпечних подій. Їх впровадження дозволить забезпечити системний і передбачуваний підхід до вирішення кризових ситуацій, сприяти ефективному переміщенню підприємств, їх адаптації до нових умов, а також мінімізувати ризики та зберегти економічну стійкість.

Особливого значення серед принципів державної політики у сфері релокації набуває також **принцип наукового забезпечення**. Аналізуючи норми Закону України «Про правотворчу діяльність», дослідники Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України дають наступне його визначення. Зокрема, наукове забезпечення визначається, як «необхід-

ність отримання об'єктивного наукового знання про правотворчу діяльність, систему права та законодавства, їх сутність, результати, а тому підготовлені наукові кадри мають використовуватися в процесі підготовки будь-якого нормативно-правового акта й особливо осмислення поняття та ознак, джерел, детермінантів, видів, функцій, принципів, об'єктів і суб'єктів, методології та процесу здійснення правотворчої діяльності та її результату – нормативно-правового акта» [16]. Іншими словами, такий принцип допомагає у створенні ефективних і обґрунтованих рішень, особливо в нових або нестандартних ситуаціях. При цьому, Д. Кошиков розглядаючи принципи державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави також звертає увагу на принцип науковості, який передбачає використання під час її здійснення новітніх досягнень економічної науки та інших наукових галузей [12]. Водночас принцип наукового забезпечення в порівнянні з принципом науковості краще відображає підхід, орієнтований на практичне застосування наукових знань у процесі ухвалення політичних рішень. Так, принцип наукового забезпечення передбачає, що політика формується і коригується на основі актуальних наукових даних і досліджень. Це означає, що наукові знання використовуються як інструмент для досягнення конкретних цілей, розв'язання проблем і поліпшення результатів. Такий підхід дозволяє забезпечити зв'язок між теорією та практикою, що важливо для ухвалення ефективних рішень. Натомість принцип науковості, більше фокусується на самому факті використання наукових методів і знань, без акценту на їхнє безпосереднє застосування в державній політиці. Це може призвести до того, що наука розглядатиметься як щось абстрактне і відірване від практичних потреб. А отже, принцип наукового забезпечення є більш цілеспрямованим і практично орієнтованим. Він забезпечує тісніший зв'язок між наукою та політикою, роблячи наукові знання краще застосовними й корисними в реальному світі. Підтримання такого підходу щодо політики релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій сприятиме ухваленню більш обґрунтованих рішень, що врешті-решт покращить її якість та результати, зробить її більш прозорою та відкритою.

Загалом, також не можна недооцінювати значення прозорості та відкритості (**принцип прозорості та відкритості**). Впровадження цих принципів у державну політику сприятиме зміцненню довіри та взаємодії з громадськістю. Вчений-конституціоналіст В. Нестерович слушно підкреслює, що принципи відкритості й прозорості, як важливі передумови утвердження демократії участі в діяльності органів державної

влади, набувають дедалі більшого значення в Україні. Зокрема, ці принципи надають громадянам та їх об'єднанням можливість безперешкодно контактувати з посадовими і службовими особами, спільно з ними реалізовувати заходи публічного характеру, а також використовувати публічну інформацію для більш ефективної участі у прийнятті нормативно-правових актів органами державної влади [17]. Важливо, щоб процеси прийняття рішень з питань релокації були відкритими й зрозумілими, а бізнес і громадськість мали можливість брати участь у формуванні політики, надаючи свої пропозиції та зауваження. Одночасно експерти вже тривалий час наголошують на досить низькому рівні залучення громадськості до розвитку місцевого самоврядування [18]. Це стає особливо актуальним під час переміщення бізнесу, коли органам місцевого самоврядування потрібно враховувати специфіку, вразливості та потреби цих підприємств.

Наприклад, у місті Ужгород Закарпатської області представники місцевої влади регулярно проводять зустрічі з представниками релокованих підприємств. До цих зустрічей також долучаються експерти з працевлаштування внутрішньо переміщених осіб і проєктні менеджери з грантової роботи. Важливо зазначити, що в Управлінні економічного розвитку Ужгородської міської ради створено спеціальний відділ релокації бізнесу, який покликаний сприяти налагодженню ефективної співпраці між владою та підприємцями, а також допомагати у розв'язанні проблемних питань, які можуть виникати, зокрема щодо функціонування бізнесу, енерго-, водо- та газопостачання [19]. Цей досвід заслуговує на увагу, хоча й дозволяє лише частково виявити конкретні проблеми та потреби релокованого бізнесу.

Для більш системної роботи місцевої та регіональної влади з представниками релокованого бізнесу варто розглянути створення спеціального консультативно-дорадчого органу. Консультативно-дорадчий орган – це колегіальний орган, створений при органі влади на постійній або тимчасовій основі для попереднього обговорення питань, віднесених до компетенції цього органу [20, с. 43].

Так, свого часу на запит експертного середовища та для необхідності представлення інтересів внутрішньо переміщених осіб, Кабінетом Міністрів України було затверджено постанову «Про затвердження Типового положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб» від 4 серпня 2023 р. № 812 [21]. Також Урядом України було рекомендовано місцевим державним адміністраціям утворити ради з питань внутрішньо переміщених осіб та затвердити відповідні положення. По всій Україні було ство-

рено сотні Рад з питань внутрішньо переміщених осіб [22; 23; 24; 25; 26; 27], у формі саме консультативно-дорадчих органів при органах влади. Основною метою цих органів є участь у реалізації регіональної політики у сфері забезпечення та захисту прав і інтересів внутрішньо переміщених осіб, а також сприяння діяльності територіальних громад у розвитку ефективних механізмів їх адаптації та інтеграції. Через те, що внутрішньо переміщені особи тимчасово проживають майже в усіх територіальних громадах, створення відповідних консультативно-дорадчих органів при органах влади є необхідним по всій країні, що й зумовлює регулювання на загальнодержавному рівні.

Водночас враховуючи, що релокація суб'єктів господарювання стосується лише частини регіонів, доцільно розглядати створення консультативно-дорадчих органів при обласних державних адміністраціях у тих областях, куди здійснюється релокація бізнесу. Також необхідно створити відповідні консультативно-дорадчі органи при органах місцевого самоврядування на території громад, до яких безпосередньо переміщується бізнес. Основним завданням таких органів, наприклад, Координаційних дорадчих рад зі сприяння переміщеним (релокованим) суб'єктам господарювання, має бути врахування позицій та інтересів релокованого бізнесу при ухваленні відповідних рішень на місцевому та регіональному рівнях.

При формуванні персонального складу цих консультативно-дорадчих органів можна взяти за основу концепцію створення Рад з питань внутрішньо переміщених осіб, які сформовані за змішаним типом. Частина складу має бути представлена представниками від релокованого бізнесу, а інша частина – від органу влади. Представництво релокованих компаній слід забезпечити представниками малого, середнього та великого бізнесу різних галузей [28]. Відповідна структура органів має працювати на користь сприяння економічній стійкості підприємств, шляхом ефективної взаємодії між релокованим бізнесом та органами влади.

Особливого значення при реалізації державної політики у цій сфері набуває державна підтримка (інформаційна, ресурсна та інша), яка є одним з важливих завдань держави. Бізнес повинен мати доступ до інформації про форми державної підтримки та чітку покрокову інструкцію («дорожню карту») для її отримання, що сприятиме реалізації **принципу доступності державної підтримки**.

Загалом економічна стійкість як-то економіки, галузей чи окремого підприємства привертає все більше уваги й з боку фахівців і з боку наукової спільноти. Так, академік НАН України С. Пирожков під час презентації Національної доповіді

«Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз» наголосив, що серед основних пріоритетів стратегії національної стійкості України наряду з енергетичною, соціально-політичною і правовою, гуманітарною, демографічною, етнонаціональною, духовно-культурною, морально-психологічною, освітньою й науковою, мережево-інформаційною, кіберстійкістю, військово-політичною виділяє також економічну стійкість, оскільки саме успішна економіка є базисом цивілізаційної суб'єктності країни, а тому і виступає важливим елементом стратегії національної стійкості [29]. Значущість питання національної стійкості відзначена також на державному рівні, так, ще у 2021 році рішенням Ради національної безпеки і оборони України було схвалено Концепцію забезпечення національної системи стійкості, яка надалі була введена в дію Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» від 27 вересня 2021 року № 479/202. Цією концепцією була визначена й організаційна стійкість, а саме: здатність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій ідентифікувати, готуватися, реагувати на загрози, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати сталі функціонування до, під час і після настання кризової ситуації задля збереження функціонування і подальшого розвитку [30]. Своєю чергою, значущість **принципу стійкості** у сфері релокації бізнесу особливо актуальна в умовах економічних небезпек – настання економічно-небезпечних подій. Стійкість розглядається не лише як загальний аспект державної політики, а як критичний компонент для забезпечення безперервності функціонування підприємств. Необхідно погодитись, що одним з головних завдань стратегії введення бізнесу є забезпечення його стійкого розвитку та стабільності господарювання [31]. У сфері релокації під впливом економічно-небезпечних подій цей принцип означає, що заходи державного регулювання повинні бути спрямовані на збереження і підтримку бізнес-активності навіть в умовах нестабільності. Як зазначають О. Мульська, Т. Васильців і І. Бараняк, релокація бізнесу є важливим інструментом для збереження ділової активності в умовах загроз і економічних потрясінь [11]. Окремі автори звертають увагу на реалізацію принципу соціальної стійкості. Дана стійкість забезпечується також за рахунок гнучкості та адаптивності, на які звертають увагу також інші дослідники. Адаптивність та гнучкість набувають особливого значення в умовах невизначеності й передбачає готовність адаптувати стратегічні документи та політики до нових умов [32].

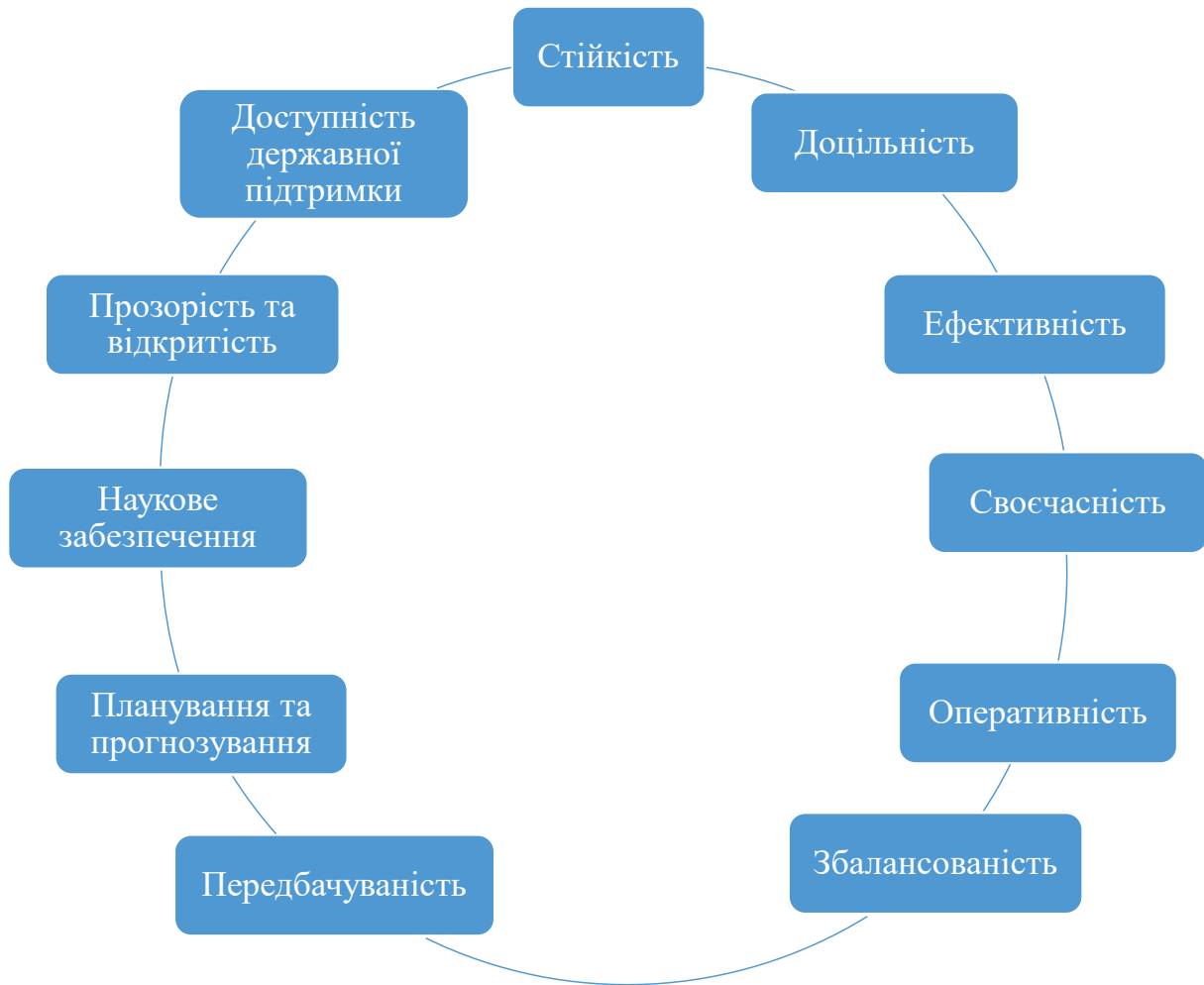


Рис. 1. Загальні принципи державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій

Окрім загальноприйнятих (універсальних) принципів, які у більшості характерні для всіх державних політик, для державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій також характерні й спеціальні (особливі) принципи.

Як вже підкреслювалось, релокація суб'єктів господарювання розглядається тільки під впливом можливого настання чи настання економічно-небезпечних подій, одночасно державна політика не може охоплювати абсолютно всі види релокації (наприклад, релокацію бізнесу, яка відбувається для збільшення прибутку). Тому одним з принципів відповідної державної політики виступає **принцип обґрунтованості**, саме цей принцип пояснює первопричини релокації бізнесу.

Якщо в Україні релокацію розглядають з точки зору бізнесу та населення, то в окремих іноземних державах переміщення може стосуватися цілих населених пунктів. Так, індонезійські вчені аналізуючи необхідність пере-

міщення своєї столиці – Джакарти, звертають увагу на принцип запобігання катастроф. Людські та природні фактори спричиняють підвищення вразливості до подальших катастроф [33]. Внаслідок настання окремих економічно-небезпечних подій на підприємствах збільшується вірогідність аварій, що може призвести до руйнування чи пошкодження виробничих потужностей, що своєю чергою може зумовити людські, матеріальні, екологічні та інші втрати. Тому державна політика у сфері релокації бізнесу також повинна направлена на зменшення загроз аварійних ситуацій на виробництві (**принцип безпеки**).

Однією основних засад державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій є інтеграція компаній в місцеву екосистему (**принцип інтеграції**). Бізнесу при переміщенні потрібно враховувати різні особливості місцевості, до якої відбувається переміщення (наприклад, при залученні місцевого трудового

ресурсу, брати до уваги релігійні та інші звичаї тощо). Додатковим елементом інтеграції є також перереєстрація бізнесу, як юридичної особи в цій територіальній громаді, що дозволить збільшити сплату податків та зборів до цього місцевого бюджету.

Відзначимо, що релоковані підприємства сприяють посиленню конкуренції, пожвавленню інших ринкових інститутів. Зрозуміло, що місцеві компанії мають тісніші зв'язки з місцевими органами влади через різні зв'язки. Водночас держава, через органи влади повинна забезпечити доступ до ринків збуту продукції на рівні з місцевими компаніями, що не зазнали переміщення (наприклад, до публічних закупівель в комунальному секторі економіки). Тим самим реалізується **принцип конкуренції (забезпечення конкурентної складової)**.

Д. Кошиков відзначає, що формування та реалізація державної політики повинна відбуватися на основі врахування регіональних особливостей країни – від стану економічної безпеки кожного регіону залежить загальна економічна безпека нашої країни [12]. В частині релокації бізнесу, держава може регулювати відповідне переміщення (зменшувати чи збільшувати) до окремих регіонів. Так, наприклад, цього можна досягти в межах реалізації підтримуючих інструментів, коли бізнес може отримати державну підтримку (чи різні обсяги цієї підтримки) в залежності від переміщення до тих чи інших регіонів. Окремо відзначимо, що держава може визначити пріоритетні регіони для переміщення, які в першу чергу підходять для цієї релокації, по-друге, в цих регіонах менша бізнес-активність і держава зацікавлена в її пожвавленні. При цьому потрібно пам'ятати про виключне право бізнесу визначати територію для переміщення, держава не може заборонити будь-яке переміщення бізнесу, а в окремих випадках може тільки його обмежити. Бізнес може також продукувати соціальні зміни у громадах. Релокація бізнесу дозволяє посилити потенціал територій, так і регіонів, до яких відбулося переміщення (здебільшого менш промислово розвинутих) через активізацію виробничої діяльності [2]. Зважена державна політика дозволяє створити передумови для розвитку територій (створюються нові робочі місця, зменшується рівень безробіття, додаткові надходження податків та зборів у місцевий бюджет, реалізація соціальних проєктів тощо). Також релоковані підприємства можуть сприяти «перезавантаженню» окремих територій, які вже тривалий час не використовуються за призначенням. Так, М. Солдак відзначає, що досить часто релокація підприємств здійснюється на території

браунфілдів (території, які використовувались в інших промислових цілях). Для такого розміщення характерно ряд особливостей: врахування екологічної реабілітації залежно від ступеня забруднення та вимог до очищення; відновлення та раціонального споживання ресурсів; врахування передових технологій у галузі енергоощадження тощо [34]. Одним з завдань державної політики у сфері релокації є саме розвиток територій (**принцип сприяння територіальному розвитку**). Використання браунфілдів також тісно пов'язано з реалізацією релокованим підприємством соціально відповідальної поведінки.

А. Румянцев, В. Мірошниченко наголошують, що компанії повинні піклуватись про своїх співробітників, про суспільство в цілому [31]. Особливо це набуває значення при релокації бізнесу, коли працівники, які переміщуються разом з підприємством мають вразливості (здебільшого є внутрішньо переміщеними особами) і потребують додаткової уваги та підтримки. Виробниче підприємство не може бути переміщено в місцевості, які знаходяться під особливим захистом, оскільки дане переміщення може зашкодити екології. Релокований бізнес повинен демонструвати екологізацію своєї господарської діяльності. Так, наприклад, мова може йти про заміну екологічно несприятливих виробів і послуг екологічно більш досконалими чи такими, які сприяють зменшенню матеріало та енергомісткості систем [35]. Держава, суспільство та місцеві громади повинні бути впевнені, що під час релокації будуть дотримані засади соціально відповідального господарювання. Для місцевої громади, як і для місцевої влади релокований бізнес є новим, вони не знають його особливості, їм важко оцінити внутрішні та зовнішні політики цього бізнесу. Переміщений бізнес та місцева влада можуть узгодити свою співпрацю, коли бізнес публічно оголосить свій вектор розвитку на відповідній території – через підписання декларації про наміри або через спільний меморандум про співпрацю та взаєморозуміння. Ці документи можуть містити зобов'язання бізнесу дотримуватися, зокрема, засад соціально відповідальної поведінки, реалізації конкретних проєктів та заходів тощо [36]. Окремо відзначимо, що у разі надання даним суб'єктам господарювання будь-якої державної підтримки для переміщення чи адаптації на новій місцевості, держава може зобов'язати ці компанії виконати додаткові соціальні зобов'язання (наприклад, щодо працевлаштування соціально-вразливих категорій (внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю та інших)). Все це дозволяє виділити **принцип соціальної відповідальності**.

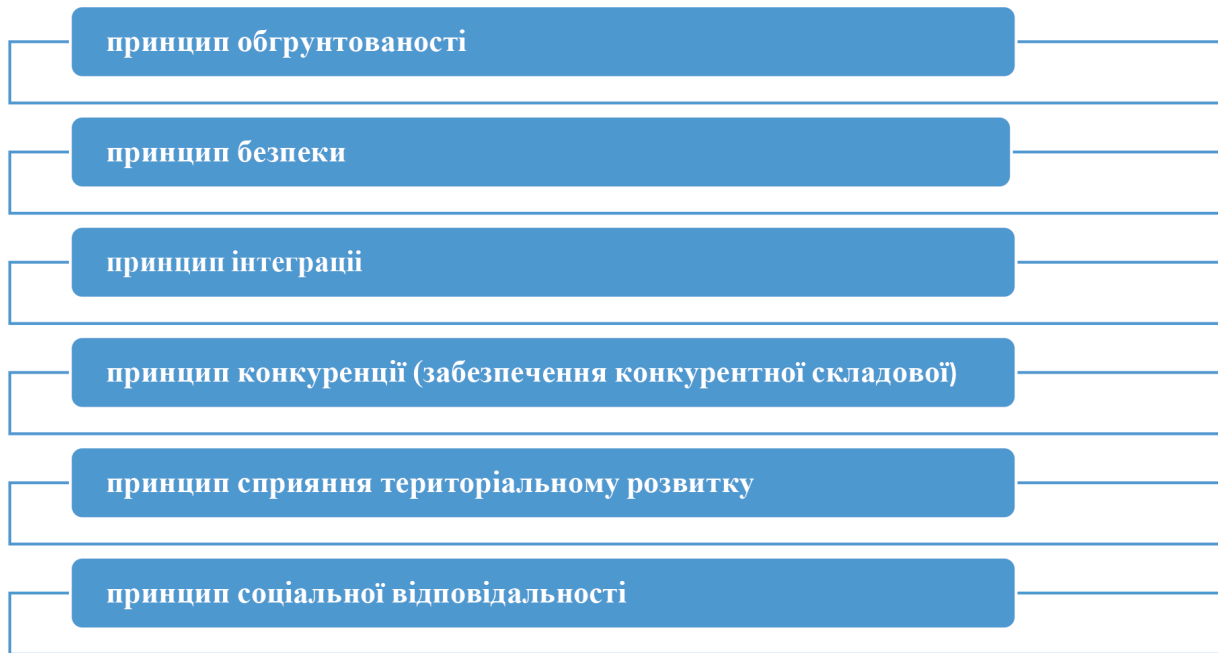


Рис. 2. Спеціальні принципи державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій

Державна політика у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій повинна стати частиною більш широкої державної політики щодо оптимізації ризиків бізнесу під впливом економічно-небезпечних подій, яка буде деталізована у відповідній стратегії. Одночасно, принципи державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій пропонується закріпити у Державній програмі розвитку релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій [37].

Висновки. Отже, в результаті дослідження визначено мету державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій – сприяння безперервності господарської діяльності під впливом економічно-небезпечних подій шляхом переміщення виробничих і інших потужностей у більш безпечні регіони України

Було вперше окреслено основні принципи державної політики у сфері релокації суб'єктів господарювання під впливом економічно-небезпечних подій: універсальні (доцільності, адекватності, ефективності, своєчасності, оперативності, збалансованості, передбачуваності, планування та прогнозування, наукового забезпечення, прозорості та відкритості, доступності державної підтримки); спеціальні (обґрунтованості, безпеки, інтеграції, конкуренції (забезпечення конкурентної складової), сприяння територіальному розвитку, соціальної відповідальності).

Подальші дослідження будуть направлені на визначення принципів та загальних підходів до

релокації суб'єктів господарювання, зокрема і під впливом економічно-небезпечних подій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адаптивність українського бізнесу, що наближає нашу перемогу. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/19/700278/>.
2. Мельник М.І., Лещух І.В. Особливості, проблеми та стимули релокації національного виробництва в умовах війни. *Регіональна економіка*. 2022. № 2. С. 94–100. URL: https://re.gov.ua/re202202/re202202_094_MelnykMI,LeshchukhIV.pdf.
3. Андріяш В.І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=626>.
4. Енциклопедичний словник з державного управління. Укл. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
5. Гудіма Т. С. Принципи грошово-кредитної політики України. *Право і суспільство*, 2020. № 2. Ч. 2. С. 3–10. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-2.1>.
6. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
7. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності:

- Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>.
8. Питання Міністерства економіки: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 459. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF#n10>.
 9. За рік війни в більш безпечні регіони релоковано 800 підприємств, – Тетяна Бережна. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a700c206-722a-4752-b5bb-78a1063ae9db&title=ZaRikViiniVBilsh>.
 10. Завдяки урядовій програмі релокації збережено понад 35 тисяч робочих місць – Тетяна Бережна. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a54c8281-02fa-4ced-8b14-3a7ca772a826&title=Zavdiaki>.
 11. Мульська О.П., Васильців Т.Г., Бараняк І.Є. Релокація бізнесу в області Карпатського регіону України в умовах війни: інструменти підтримки та рівня загроз. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр.* 2022. № 2(154). С. 30–38. [https://ird.gov.ua/sep/sep20222\(154\)/sep20222\(154\)_030_MulaskaO,VasylytsivT,BaranyakI.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20222(154)/sep20222(154)_030_MulaskaO,VasylytsivT,BaranyakI.pdf).
 12. Кошиков Д.О. Принципи державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Наукові записки. Серія: Право.* 2019. № 7. Спецвипуск. С. 59–65. URL: https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/7_spec_2019/%D0%9A%D0%BE%D1%88%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2.pdf.
 13. Гудіма Т.С. Господарсько-правове забезпечення реалізації грошово-кредитної політики держави на засадах сталого розвитку: монографія. Київ: ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України». 2020. 336 с.
 14. Сошников А.О. Щодо вдосконалення планування публічних закупівель на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях в умовах децентралізації. *Юридичний вісник.* 2019. № 4. С. 95–103. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i4.975/>
 15. Планування. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F/>
 16. Кот О.О., Колодій А.М. Принципи правотворчої діяльності згідно Закону України «Про правотворчу діяльність». *Вісник Національної академії правових наук України.* 2024. Т. 31. № 2. С. 15–32. Режим доступу: <http://visnyk.kh.ua/uk/article/printsipi-pravotvorchoyi-diyalnosti-zgidno-zakonu-ukrayini-pro-pravotvorchudiyalnist/>
 17. Нестерович В.Ф. Принципи відкритості та прозорості в діяльності органів державної влади як передумова утвердження демократії участі. *Філософські та методологічні проблеми права.* 2016. № 2 (12). С. 67–76. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/364/367>.
 18. Захарченко О. Роль громадськості в розвитку місцевого самоврядування: теоретичні аспекти. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Політичні науки.* 2002. Т. 20. С. 9–13. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/9031>.
 19. Влада Ужгорода зустрілася із представниками релокованих підприємств. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/223008-Vlada-Uzhhoroda-zustrilasia-iz-predstavnykamy-relokovanykh-pidpriemstv-FOTO>.
 20. Лебідь А.Є, Назаров М.С. Інструменти громадської участі в Україні: навчально-методичний посібник. Суми: Вид-во СумДУ. 2020. 73 с.
 21. Про затвердження Типового положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2023 № 812. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/812-2023-%D0%BF#Text>.
 22. Про формування Ради з питань внутрішньо переміщених осіб. URL: https://kyivcity.gov.ua/oholoshennia/pro_formuvannya_radi_z_pitan_vnutrishno_peremischenikh_osib/.
 23. Рада ВПО. URL: <https://oda.od.gov.ua/gromadyanam/rada-vpo/>.
 24. На Черкащині створили Раду з питань ВПО. URL: <https://ck-oda.gov.ua/novyny-cherkaskoyi-oblasti/na-cherkashhini-stvorili-radu-z-pitan-vpo/>.
 25. У Запоріжжі при обласній військовій адміністрації запрацювала рада ВПО. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/67259/u-zaporizhzhii-pri-oblasniy-viyskoviy-administratsiji-zapratsjuvala-rada-vpo.html>.
 26. При Дніпропетровській ОВА створили Раду з питань переселенців. URL: <https://adm.dp.gov.ua/news/pri-dnipropetrovskij-ova-stvorili-radu-z-pitan-pereselenciv>.
 27. Інформація для внутрішньо переміщених осіб. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=498.

28. Єршова Ю. Релокований бізнес: вплив на прийняття рішень на місцевому та регіональному рівнях в Україні. Бізнес і права людини в Україні: проблеми та рішення під час війни й повоєнного відновлення: *Збірник матеріалів III-го Всеукраїнського конкурсу наукових робіт*. За заг. ред. Устименка В.А.; ред.-упоряд. Санченко А.Є. Київ: Компанія „ВАІТЕ”, 2024. С. 381–389.
29. Пирожков С.І. Про Національну доповідь НАН України «Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз» (за матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 6 квітня 2022 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2022. № 5. С. 45–55. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/185177/10-PyrozHKov.pdf?sequence=1>.
30. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 27.09.2021 № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text>.
31. Румянцев А.П., Мірошніченко В.Ю. Теоретичні аспекти аналізу конкуренції та конкурентоспроможності підприємств у сучасних ринкових умовах. *Ефективна економіка*, 2011. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=564>.
32. Камішанський В.І. Принципи зовнішньоекономічної політики України в умовах трансформації: господарсько-правові аспекти. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. (2023). № 14. С. 34–42. URL: <http://www.journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law/article/view/1429>.
33. Azhar H., Fatima H., Tamas I. Preliminary study of indonesia capital city relocation based on disaster mitigation principle with mental model approach. The 6th Environmental Technology and Management Conference (ETMC) in conjunction with The 12th AUN/SEED-Net Regional Conference on Environmental Engineering (RC EnvE). 2020. Volume 148. Article Number 06002. URL: https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/abs/2020/08/e3sconf_etmc2020_06002/e3sconf_etmc2020_06002.html.
34. Солдак М.О. Щодо принципів відновлення браунфілдів для релокації підприємств в Україні. *Modern science: innovations and prospects. Proceedings of the 10th International scientific and practical conference*. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2022. P. 456–462. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/06/MODERN-SCIENCE-INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-25-27.06.22.pdf>.
35. Іванова Т.В. Принципи державної політики екологічного та ресурсозберігаючого розвитку України в умовах глобалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 2/2011. С. 96–100. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2011/26.pdf.
36. Єршова Ю.О., Сошников А.О. Релокація бізнесу через дотримання принципів соціально відповідального господарювання. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XLVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка*. м. Краків (Польща): ВАДНД, 07 серпня 2024 р. С. 50–53. DOI: <https://doi.org/10.52058/46>.
37. Єршова Ю.О. Окремі питання законодавчого регулювання релокації суб'єктів господарювання. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія Право*. 2024. № 41. С. 48–56. URL: <https://chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/41/9.pdf>.